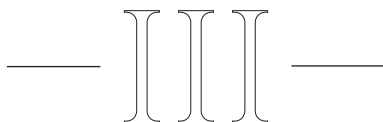

гробів і одного старого персня, інших скарбів не знайшли. Цей золотий перстень було знайдено між тлінними рештками homonnai grof Drugeth Bálint-a [графа Балінта Другета де Гомонна] – того іменованого мужа, який після смерті Bocskai István-a [Іштван Бочкаї / Іштван Бочкай] прагнув князювання в Erdély [Ердель / Трансільванії]. Цей перстень коштував близько п'ятдесяти кремницьких золотих монет, у нього були вставлені три коштовні камені. Однак оскільки м. Ungvár уже в цей час належало до майна королівської казни, то і той перстень слід було надіслати в м. Pozsony [Пожонь / Братиславу], до королівської казни²⁵.

**Давні привілеї м. Ungvár та колишні почесні.
Традиції, збережені містянами.
Докази щодо підтвердження
колишніх привілеїв міста.
Останні кроки у справі автономії
м. Ungvár**

Попри те, що Ungvár займає почесне місце серед найстарших і найвизначніших міст угорської вітчизни, залишилося мало того, що через нашу історичну пам'ять належним чином могло б публічно розкрити цей його статус. Звідси те народне прислів'я, що Унгвар – ані укріплене місто, ані міське поселення. Та сама пільга, яка покриває правовий статус Угорщини найдавніших часів, густим

²⁵ Protocollum V. Districtus Ungvariensis, 22-dik lapon.

туманом покрила це питання і щодо цього міста. Проте можна з певністю сказати, що Ungvár уже з часів здобуття вітчизни – як один із форпостів її захисту – захищувався до майна корони. Уже починаючи із доби Árpád-a [Арпада], він [Ungvár] належав до тих міст, які у правничо-історичних спогадах іменувалися центрами замкової домінії. Ці замкові домінії були тими численними зернами, з яких пізніше розвинулися міста. У вітчизняних законах їх називали віллами [від латинського villa / французького ville – місто]. Такою віллою було і місто Ungvár в епоху [династії] Арпадів [династія великих князів і королів, що правила в Угорщині з 889-го по 1301 рік]. Із часів панування короля IV. Béla [Бела IV, король Угорщини у 1235–1270 роках; відбудував державу після навали монголо-татар; розпочав будівництво кам'яних фортець; надавав самоврядні права містам і колоністам з інших країн; з династії Арпадів], у нашій батьківщині увійшло в моду, що такі вілли одержували від національних королів спеціальні жалувані грамоти зі свободами; Ungvár, який уже тоді був містом, неодмінно мав таку грамоту²⁶.

Ці грамоти містили такі привілеї: комуни, наділені свободами у такий спосіб, звільняються від правового втручання з боку всіх зовнішніх суддів: графів комітату і навіть самого Надора [Палатина – правителя королівства, головного урядовця королівства – аналога прем'єр-міністра]. Ними з числа власних громадян щорічно обирався суддя (villicum) та міський священник. Крім судді, для управління міським урядом могли обиратись і присяжні судді, які під головуванням судді приймали ухвали щодо усіх боргових цивільних і кримінальних справ. Мешканці подібних вільних міст (hospites), крім того, могли бути засуджені тільки судом рівних собі (judicium parium), а більш важливі юридичні справи передавались на розгляд короля або скарбника. У кожному випадку, якщо порушувалася свобода грома-

²⁶ Жалувана грамота Його величності короля IV. Béla [Бейла IV], з 1248. Далі: az ipar és kereskedés története a XVI-dik század elejéig Kassovics Károlytól. Buda 1842.

дьян, головним захисником [арбітром, судовою інстанцією] був Король. Такі міста не платили торговельної третини *tricesima* [торговельної третини / 30% податку з торгівлі] або мита. Право вільного ярмаркування (*forum liberum*) також вважалося одним із привілеїв, але за ці привілеї громадяни зобов'язані були або платити земельний податок (*censum ratione terragii*), або йти служити у військо.

Так, на підставі щойно змальованої схеми, читач уже може уявити, які привілеї мало місто Ungvár у найдавніші часи. До цих привілеїв в епоху короля Zsigmond-a [Жигмонд / Сигізмунд, король Угорщини у 1387–1437 роках і імператор Священної Римської імперії у 1411 / 33–37 роках; підтримував розвиток міст, надаючи їм привілеї; з династії Люксембургів], який у нашій вітчизні вперше адміністративно врегулював статус міст, додалися додаткові. Серед законів, прийнятих у 1405 році, виділяється те явище, що король Zsigmond [Жигмонд / Сигізмунд], у рамках законотворчого процесу, на [засідання] державних зборів запросив не тільки комітати та [автономні] округи, але й «польові» [відкриті] міста [без міських мурів із правом ярмаркування] та навіть вільні комуні (*villas liberae*), чим надав їм право на законотворення. Крім цього, він заново врегулює статус міст і встановлює, що громадяни свої апеляції до вищої інстанції мають подавати до скарбника, а комунальний [міський] суд має юрисдикцію над усіма справами, незалежно від рангу сторін, якщо на його території проживає відповідач. Оскільки Ungvár не належав до низки вільних королівських міст (які на підставі окремих різноманітних привілеїв мали первні, відмінні від решти, структурні особливості), з огляду на внутрішню структуру та привілеї він найбільше схожий на вищезмальовані *villa liberae* [вільні комуні].

У цій історії не доцільно далі відшукувати якісь окремі відмінні привілеї. Попри все, Ungvár був і так щасливим і процвітаючим містом і в шістнадцятому та сімнадцятому століттях. Допоки безпідставне застосування законів, прийнятих ще II. Ulászló [Уласло II / Владислав II], не поширили все більше васальне ярмо, внаслідок чого примхи деяких

магнатів-землевласників не знали жодних обмежень, а привілеї м. Ungvár усе більше утискалися, а його мешканців повністю опустили до рівня кріпаків.

За останніх [представників роду] Drugeth [Другет], з яких окремої згадки заслуговують László [Ласло], György [Дьєрдь], молодші Bálint [Балінт] та Zsigmond [Жигмонд], Ungvár знову почав процвітати, а його мешканці жваво займалися промисловістю, ремеслами, торгівлею і тішилися такими ж привілеями, як промисловці та ремісники м. Kassa [Кашша / Кошице]. Ці грамоти з привілеями і зараз можна прочитати в архіві комітату в оригіналі, які через їх [значний] об'єм тут, у рамках даної роботи, без порушення пропорції не можемо оприлюднити. З них окремо згадаємо лише наступне.

Цехове об'єднання кравців у 1569 році заснували граф homonnai Drugeth Bálint [Балінт Другет де Гомонна], István [Іштан] та Miklós [Міклош], наділивши їх різними привілеями. Drugeth György [Дьєрдь Другет] надав у 1660 році привілеї шевцям-чоботарям; Drugeth Bálint [Балінт Другет] молодший у 1665 році – хірургам, він же у 1608 році – кушнірам, у 1636 – гончарям. Цікаво згадати, що у часи тих же Drugeth-ів [Другетів] у м. Ungvár був урегульований правовий статус євреїв, із чого випливає, що близько 1730 року [ймовірна технічна помилка, мова йде про 1630-і роки], коли головним іспаном був Druget János [Янош Другет], у м. Ungvár заледве налічувалося близько 50 євреїв, у той час як тепер, через століття, їхня [кількість коливається] в межах 8000–9000 мешканців; вони складають майже дві третини населення.

Після провалу революції [під проводом] Rákóczy [Ракоці] (з 1711 року) Ungvár потрапляє в управління казни, а мешканці – під найжорсткіший кріпосний гніт. І, таким чином, стародавні свободи міста, а також маєтки все більше занепадали, і в кінці вісімнадцятого століття місто вже повністю опустилося до рівня кріпосної комуні. Давні палаци та ремісницькі підприємства зникли, багаті мешканці розбредилися, а колишній блиск, який Drugeth-и [Другети] порівнювали з [блиском] м. Bécs [Бейч / Відень], перетворився в ніщо. У такому становищі Ungvár був аж до 1848 року, коли,

згідно з XXIV законом 1847–1848 років, за поданням комітату, місто [було наділене] статутною радою і раз і назавжди отримало окреме депутатське представництво. Таку раду й одночасно окремий судовий уряд місто мало аж до 1851 року. Має його і донині. Хоча, згідно з тимчасовим законом, який регулював питання населених пунктів, виданим королівським намісником Geringer Károly-ем [Кароль Герінгер], як і всі інші міста, що не мають статус вільного королівського, воно [місто] підпорядковується центральним політично-судовим інституціям, а також безпосередньо – комітату. Надію на новий розквіт та автономію дає парламент, який наразі засідає з питання щодо міської організації, від якої очікуємо, що і цьому місту буде повернуто його автономію, яку воно дійсно заслуговує як за своїм географічним положенням, так і за заселеністю, [рівнем] розвитку торгівлі та промисловості.

Нещодавно, у розумінні законів 1848–1849 років щодо реконститування міського представництва, автор даних рядків подав сформульоване ним таке клопотання щодо цього предмету до національного законодавця [Державних Зборів]:

Велична вітчизно! Світова історія свідчить: міське самоуправління, права та свободи були не тільки першими колисками громадянського суспільства та освіченості націй, але й одночасно найнадійнішими годувальниками суспільних свобод. З іншого боку, в усі часи – єдиним осідком для промисловості, торгівлі, мистецтва та науки. Саме тому в давнину називали Рим – «богом» = Roma Dea = і божественним іменем Афіни. І справді, для всього того, що у людському суспільстві божественне, міста служать їх центрами й найбільш сяючими вівтарями.

Наші предки, які створили вітчизну, глибоко розуміли всю правду цього факту світової історії і тому діяли так, щоб сприяти художнім ремеслам, торгівлі, науці, заселенню. Уже в перші століття здобуття батьківщини деякі комуни отримували самоуправління, привілеї та свободи. Тобто намагалися розмножити [кількість] міст і зробити їх незалежними, щоб, таким чином, створити більше гарантій для суспільного порядку та громадських свобод.

У той час, на зорі угорської монархії, факти заселеності, вважаємо, наочно відображаються у привілеях міст. У ті славетні століття, коли кордони Угорщини вмивалися водами трьох морів, на противагу васальному тискові та олігархії, на грудях [базі] міст розвивався та все більше посилювався народний елемент, звільняючи їх від тих кайданів, які на них накладали сильні [світу] та владне аристократичне свавілля. Таким чином, міста, приборкуючи аристократичне свавілля, одночасно були вірними вихователями тих принципів, які принесли нам щасливу епоху правової рівності і в чиєму самоуправлінні, ніби освячуючи, людське суспільство піднімає його божественне походження і все те, що в окремих суспільних об'єднаннях також є свідченням того походження.

Відповідне розуміння всього цього, породило, певно, те, що згадуване законодавство 1848 р. уже розповсюджує на наші міста політичну благодать правового суспільства. І те, що передусім у парламенті депутатське представництво мали вже не тільки королівські міста, але й комуні з більшою кількістю населення, піднявшись таким чином до того ж рангу, одночасно вимовивши, що наші міста угорське суспільство повинне, згідно з новітньою конституцією, також упорядкувати. Проте попри надзвичайну важливість і бажаність цього, таке впорядкування ще не відбулося через 12-річний період «голодних років». Ми, сподіваючись, що теперішній парламент не забариться, наважимося високу увагу законодавчого органу звернути, передусім із погляду міста Ungvár, на наші наступні побажання.

Бажаємо, щоб з нагоди проведення парламентського адміністративного впорядкування міст, нехай місто «Ungvár» отримає всі ті юридичні права – як і будь-яке інше подібне за чисельністю населення місто – і буде повністю звільнене від управління комітатом як королівське місто. Оскільки вважаємо, що місто Ungvár заслуговує цю винагороду як з погляду його величного минулого, так і теперішнього топонімічного та географічного розташування.

Знаємо, яким чином війська Árpád-а [Арпад], здобувши вітчизну, саме тут отримали низку тих блискучих перемог,

завдяки яким угорський кочівний народ отримав вічну батьківщину на чудових землях Паннонії. Тут вперше звучало вільне слово руху за конституційний спосіб життя тоді, коли великий вождь дав підняти на щит Álmos-a [Алмош] свого обраного наступника. І, на знак вірності та правової поваги до об'єднаної нації, герої, котрі здобули вітчизну, пустили кров зі своїх рук.

І у більш пізніх століттях місто Ungvár також було не тільки свідком та постійним місцем найславніших національних рухів, але і його натхненні громадяни, такі як [представники родів] Sarkandi [Шарканді], Békesi [Бейкеші], Drugeth [Другети] та Horváth [Горвати] не раз, а завжди були їх виконавцями. Більше того, Rákóczy Ferencz [Ференц Ракоці] та Bercsényi Miklós [Міклош Берчені] – [як символи] славної пам'яті угорської свободи – знайшли саме у місті Ungvár надійне наскельне гніздо, де занепадаюча національна справа знайшла вірного покровителя і зміцніла. Уже самі по собі ці історичні спогади роблять достойним зброєносне місто Ungvár, щоб воно, як колиска угорського національного правового життя, було обдароване системою місцевого самоврядування, як і будь-яке інше вільне королівське місто країни.

Прийшов час, щоб теперішній конституційний парламент тим більше поспішив виправити забудькуватість предків, оскільки на це комітати та інші обставини місцевого самоврядування дають як можливість для адміністративного впорядкування, так і потрібний простір дій. Місцеві органи у всі часи були найміцнішою опорою всенародної свободи. Отже, якщо їх розмножувати, то це [значить] не менше, ніж створювати фундаментальні стовпи для конституції країни.

До того ж географічне та топографічне положення міста Ungvár також потребують цього визнання. Оскільки це місто творить центр комітату Ung [Унг]. Тут знаходяться головні й найбільш процвітаючі навчальні заклади східної частини Карпатського регіону. Тут центр надзвичайно обширної Мункачської греко-католицької єпархії та капітули. Крім того, процвітання ремесел і та обставина, що Ungvár в угор-

сько-польській торгівлі для завзятості та підприємництва є не тільки бажаним, але й одним із найжвавіших центрів.

Усі ці і ще стільки ж причин та аргументів для підтвердження нашого бажання. До того ж Ungvár налічує 10000 мешканців. Місто [сповнене] чисто угорського духу, яке у всій верхній частині Карпат, вкритих слов'янською повинню, є одним з найсильніших представників та захисним бастионом нашої нації. Уже само по собі це здається достойною причиною, щоб це місто якнайшвидше долучити до добродійної дії системи місцевого самоврядування. Оскільки система місцевого самоврядування так само забезпечує і розвиває саму націю, то громадянство та свобода є для цього передумовами. А те, що явища місцевого самоврядування проявлялись у внутрішніх стосунках міста Ungvár уже і в більш давні часи, виявиться із наступного.

Оскільки місто Ungvár уже в часи здобуття вітчизни, як один із форпостів захисту, вважалося майном корони ще з епохи Árpád-ів [Арпадів], то воно мало б належало до числа тих міст, які наша правнича історична пам'ять називає центрами замкових доміній. Адже ми знаємо, що такі центри замкових доміній здавна могли похвалитися особливими правовими повноваженнями.

Ці центри доміній, як і ще стільки ж інших зародків міст, які у більш пізні часи отримали королівські привілеї, називалися «віллами». Такою віллою було і місто Ungvár. У епоху Árpád-ів [Арпадів], зокрема в часи правління короля IV. Béla [Бейли IV], воно [місто] разом з іншими вільними віллами уже тішилося привілеям місцевої автономії. Не можемо стверджувати, що під час правління Zsigmond-a [Жигмонда / Сигізмунда] у 1405 році м. Ungvár користувалося правом на депутатське представництво у парламенті, подібно до королівських міст або ж більших польових [відкритих, не обмежених мурами] міст. Але за свідченнями документів, які можна знайти в архіві комітату, тут існувало процвітаюче та незалежне суспільне життя аж до шістнадцятого століття, коли внаслідок застосування безпідставних законів, прийнятих II. Ulászló [Уласло II / Владиславом II], свавілля магнатів-землевласників звільнилося від будь-яких

обмежень, а привілеї м. Ungvár також були поскубані, а його мешканців повністю опустили до рівня кріпаків.

У часи останніх із роду Drugeth [Другет], із числа яких окремої згадки заслуговують László [Ласло], György [Дьєрдь], молодші Bálint [Балінт] та Zsigmond [Жигмонд], Ungvár знову почав процвітати, а його мешканці розвинули в царині промисловості, ремесел та торгівлі таке поживлення та просвітління, що його [місто] Drugeth-и [Другети] порівнювали з м. Bécs [Бейч / Відень]. Проте після провалу революції [під проводом] Rákóczy [Ракоці] (з 1711 р.), потрапивши в пряме управління казни, це місто та його мешканці були позбавлені і тих стародавніх привілеїв, які ще існували, й були піддані найжорсткішому кріпосному гніту, з-під ярма якого їх було звільнено тільки на підставі благословенних законів 1848 року. А у розумінні XXIV закону 1847–1848 років, за рекомендацією комітату, місто було наділене статутною радою і разом із тим отримало самостійну законодавчу владу, якою може похвалитися й нині. Отже, оскільки ми цю законодавчу владу бажаємо підняти до рівня автономії вільних королівських міст, не хочемо нічого іншого, як поширити свободу в Угорщині й на те місце, яке було також колись загальнонаціональною свободою.

А зараз усі ті, хто бажає більше дізнатися щось про давню свободу та внутрішні взаємовідносини міста Ungvár, нехай прочитають наступний слідчий документ, виписаний мною на підставі оригіналів, що знаходяться в архіві комітату.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКВІЗИЦІЇ

Боже, що це?

1. Чи знає свідок, тобто чи [він] чув це від старших, що в часи, коли доміна Ungvár була маєтком роду вельможного графа Нотонаї [де Гомонна], і навіть пізніше, місто Ungvár настільки процвітало й зберігало свої свободи, що [для того, щоб

зайняти] посаду в міському уряді та суді для добродесних людей [не вимагалася підтримка] осіб з прерогативою благородного походження, і навіть більше: траплялося й таке, що суддя міста Унгвар одночасно виконував і функцію окружної судової інстанції благородного комітату за [місцезнаходженням обвинуваченого]?

2. Чи знає свідок, що в більш давні часи місто Ungvár завжди мало відомого нотаріуса, фіскального прокурора і, попри це, відомих чесних і порядних людей – членів ради? Отже, як і належить вільному місту, в усьому утримувався належний порядок, як і в інших підгірських містах [мається на увазі регіон Верхньої Угорщини, тобто сучасної Словаччини і Закарпаття].

3. За своєю вірою, нехай свідок свідчить: чи не так, що спадковими магнатами Унгварської домінії було таки збережено варту довіри, що оцінка земельних наділів у межах міста – не інакше і виноградників, орних земель та лук – і листи, [скріплені] печаткою про купівлю та продаж, не викликають сумнівів щодо найменших питань, а, навпаки, за їх змістом ті спадкові магнати-землевласники застосовували так, що справедливість торжествувала.

4. Чи не так, що свідок знає і те, що мешканці міста Ungvár не були зобов'язані нести спадкові кріпацькі обов'язки щодо домінії Ungvár, а будучи людьми з [правом] вільного пересування / міграції, могли, якщо будь-хто з них побажав, своє помешкання перенести в інше місце без будь-якого клопоту; і кожен міг не тільки піти, але й міг «свій будинок із наділом та інше нерухоме майно продати комусь хотів – завжди, виконавши перед містом своє зобов'язання щодо таких будинків, земельних наділів, орних земель, лук та виноградників»; чи знає, що продаж спадкові магнати жодним чином не обмежували, як це практикувалося в інших підгірських містах?

5. Чи знає свідок, що мешканці м. Ungvár завжди зберігали право власності не тільки на будинки, але й на прибудинкові наділи, тому ніхто інший таку ділянку не міг отримати проти бажання актуального тримача, ані магнати-землевласники не турбували щодо питань будинковолодіння та продажу; і якщо комусь щодо певної будинкової території

надавалася пропозиція (тобто оферта і акцепт), землевласниками одержувалось [право на придбання] не інакше, як тільки при відсутності кого-небудь, і таке будинковолодіння могло перейти до магната; або якщо той, кому пропонували, його купив від того, чийм воно було, й задовольнивши актуального тримача?

Перший свідок. Певно, свідок чув, що старший *Tótfalusy István* [Питван Тотфалуші], цього теперішнього рідний батько, був головним суддею міста *Ungvár*, який був після нього, чий син шляхом реставрації став не тільки міським суддею, а й перцептором сина і одночасно окружним суддею благородного комітату *Ungvár*, для сумлінного утримання порядку [разом із] привілеями самого міста при дуже старанному залишив за собою, не бажаючи в цих [питаннях] мешканців міста турбувати. Щодо пункту 3, певно, свідок знає, і щоденний досвід це підтверджує: якщо щось до цього було вписано в протокол міста, а хтось комусь що-небудь з числа мешканців міста як благородному чоловікові, а цей благородний мешканець із своєї частки хотів би продати вільному, а також благородному селянинові, селянин – благородному вільно всі викорчовані ділянки під закладення виноградників, які були закладені на місці викорчованих ділянок могли бути продані, попередній землевласник, яким би [благородним] ім'ям він не називався, ніхто ніколи з числа магнатів не заперечували, натомість завжди мешканців міста в тому підтримували, а печатку міста як благородні, так і мешканці міста зберігали непорушною і по-сьогодні, і надалі бажають зберігати.

Чи свідок знає, що з часу проживання в м. *Ungvár* і це й до того, тут проживали цілими родами ті, хто для родів вельможних панів *Нотопнаї* [де Гомонна] завжди були вірними прихильниками та слугами протягом літ, яким нема числа. Попри те свідок мав досвід, що мешканці м. *Ungvár* були людьми з правом вільного пересування / міграції, оскільки будь-хто з числа мешканців міста приходив і йшов, міг купити у місті нерухоме майно, якщо мав гроші, і міг [майно] продати кому забажалося і ніколи, ніхто з початку і понині не відбирав, ані наділи у місті, ані виноградники на пагорбах, ані орні землі та луки, а дотепер мирно кожен володіє своїм.

Усі інші пункти допиту підтверджує.

Другий свідок. Шановний Сигізмунд Доброні, який прожив у місті Ungvár, у віці приблизно 77 років, під присягою сказав. До першого [питання]. Певно, знає те свідок, оскільки він мав досвід за природою, що в часи коли місто було домінією родини Нотопнаї Drugeth [Другет де Гомонна], чинними суддями міста були такі чесні благородні люди й патріоти, які до того ж точно здійснювали адміністрування як ординарні окружні судові інстанції благородного комітату Ungvár [Унгвар]; і цей свідок, будучи в довіреному служінні згаданої вище родини Нотопнаї [де Гомонна], часто супроводжував графа, приводив до нього суддю міста Ungvár, а той суддя сідав на поданий графом стілець і, так [сидячи], дискутував із графом, як було необхідно; і більше того: той граф садив міського суддю до свого столу і так дискутував із ним приватно й публічно, як того вимагала справа.

Крім того, свідок знає і те, оскільки це він не почув від інших, а знає з власного досвіду, що до цього місто Ungvár так процвітало, що коли десь у суботу після обіду дзвонили дзвони, скликаючи до вечірньої [служби] всіх людей, які були далеко за межами [міста], працюючи в полі, – заходив і комендант міста, вдаривши в міський бубон на заклик Ісуса – мешканці міста виступили зі зброєю в руках на ринкову площу міста, починаючи з одного кінця міста до його іншого [кінця]; а комендант міста, будучи присутнім із сріблястою булавою, виконуючи свої посадові обов'язки, спонукав до тихого відпочинку, відпускав з гарною богобоязню, призначав із мешканців міста охорону навколо міста та до воріт і ринкових площ, а також як фіскал міста він карав порушників закону.

По-третє, і те знає свідок, що у міста з числа присяжних осіб були такі судді та фіскали, а попри це і нотаріус, який своєю рукою укладав та зберігав протоколи [різних типів], наприклад, звільнення міських земельних наділів, виноградників, орних земель і лук, а листи про їх продаж записувалися і ніколи в найменшому питанні не оспорювалися, а, навпаки, швидше їх продовжували і з боку спадкових магнатів були недоторканими; а хто як чинив, так тому присуджувалася правда.

По-четверте, незважаючи на свій молодий вік, свідок мав досвід того, що мешканці цього міста Ungvár завжди були людьми [з правом] вільного пересування / міграції і на цій те-

риторії [майно могли] вільно продати й вільно піти, куди забажалося, без сплати будь-якого податку або цензу. Але тоді з числа мешканців цього міста ніхто нікуди не йшов, а навпаки – [кількість жителів] збільшувалася. І тоді наважилася родина Drugeth Номонна [Другет де Гомонна] назвати місто Ungvár – малий Bécs [Бейч / Відень].

По-п'яте, свідок, безсумнівно, знає, оскільки свідок була матір'ю Номоннаі Györgynének Eszterházi grófné [Дьєрдьне де Гомонна пані графині Естергазі], що мешканці м. Ungvár мали [право] на отримання в спадкове володіння не лише будинків, а й земельних наділів, тому їх інший не міг отримати, але (як було вищеописано) при відсутності нащадка, присуджувалося тому, кому заповідалося, або за угодою, або ж у порядку спадкової трансмісії, і у того залишалось все.

Третій свідок. Мартін Повч, який живе у Герені [Горянах], кріпак ясновельможного пана Франциска Дюлої, у віці 98 років, під присягою сказав. По-перше, він свідчить і добре пам'ятає, оскільки він добре знав вельможного графа пана Номоннаі Bálint-a [Балінт де Гомонна], Zsigmond-a [Жигмонд] та János-a [Янош], а також пані графиню Eszterházi Mária [Марія Естергазі], через те, що свідок достатньо полював із вищеназваними титулованими графами, що в їх часи і потім місто Ungvár так процвітало, що залишалось не тільки зі своїми свободами, але й міські владні функції та суддівство виконували такі чесні благородні особи, ті, хто, зокрема, адміністрував і ординарні судові інстанції цього благородного комітату Ung [Унг].

По-друге, знає і те, що як присяжний суддя, так і члени ради склалися з присяжних людей [із числа] достойних благородних осіб; і фіскал разом із нотаріусом теж були присяжні у цього міста.

По-третє, підтвердив, що місто Ungvár мало безсумнівні [автентичні, оригінальні, беззаперечні] протоколи, де всі місця будинків, виноградники, землі та луки, записувалися належним чином – за заповітами або як того вимагали час та обставини, і їх пани спадкові магнати незмінно дотримувалися.

По-четверте, правдою є і те, оскільки своє постійне помешкання свідок завжди, з самого початку мав у с. Gerény [Ге-

рень / Горяни], він там і народився у році..., а потім щодня навідувався у м. Ungvár, оскільки він довгий час був іспаном поважної домінії Ungvár і також [успішним] сільським суддею, лісовим суддею, він вірно трудився, несучи службу, яка належала до домінії, оскільки до цього він був зобов'язаний присягою; тому знає те, що мешканці м. Ungvár були такими людьми, які, зазвичай, приходили і йшли, кому подобалося тут жити – міг залишитися, його ніхто не турбував, а кому не подобалося – міг піти куди подобалося, без турбот, а хто мав будь-які статки, міг їх вільно іншому продати, в цьому йому ніхто не перешкоджував; і спадкові земельні магнати як в інших містах, так само і тут дозволяли, і їх [дії] записували в міську книгу.

По-п'яте, знає свідок і те, оскільки потім також мешкав у м. Ungvár, як у с. Gerény [Герень / Горяни], що мешканці м. Ungvár не тільки щодо своїх земельних наділів, але і щодо їх успадкування завжди своє правонаступництво отримували так, що їх ніхто інший не міг використовувати без волі попереднього власника і не міг прибрати до рук; магнати також не перешкождали володінню такого нерухомого майна, його продажу; а, якщо правонаступники таких осіб, які продають або заповідають, і листи щодо цього, як вище було написано, не були б [у наявності], то при їх відсутності таке нерухоме майно, зазвичай, переходило до магната-землевласника.

Четвертий свідок. Георгій Урай, який проживає в м. Ungvár, у віці приблизно 40 років, під присягою сказав. По-перше, звісно, цей свідок знає, оскільки у протоколах міста записано, що він те бачив і читав багато разів, будучи декілька років головним суддею міста Ungvár, зокрема, чув і від літніх людей, що в часи, коли рід покійного вельможного графа Нотоппау [де Гомонна] володів Унгварською домінією, місто Ungvár настільки процвітало і зберігало свої свободи, що службові та суддівські посади займали або виконували чесні й благородно вільні люди. Більше того: ті, хто були ординарними окружними суддями комітату Ungvár, не те що не бралися за займання посад або виконання [функцій] міського суду, а навіть у суді міста Ungvár в часи свідка функції присяжного нотаріуса декілька років виконував із благородної родини звитяжний пан Навассу Міхаль [Мігаль Гаваші], який був окружним суддею у відставці благородного комітату Ung [Унг].

По-друге, знає свідок звісно і те, що [не] тільки в часи свідка, але й завжди відомими нотаріусами і фіскальними прокурорами були іменовані панове Gyöngyössy László [Ласло Дьендьеші], Mosda István [Иштван Мошда], Bann István [Иштван Банн] або György [Дьєрдь], з якими той свідок був добре знайомий і які були справжніми благородними особами.

Щодо третього – підтвердив у цілому.

По-четверте, підтверджує. Почув, що ті кріпаки з сіл домінії, які опанували ремесла, поселялися і навіть за гроші купували у місті і його [міста]... нерухоме майно, і їх ніхто щодо того нерухомого майна не турбував.

По-п'яте, правда і те, що експонується [розкривається] у цьому п'ятому питанні, бо тільки таке нерухоме майно лишалося магнатам-землевласникам, чиї власники або контрактики [користувачі], або спадкодавці були не легалізованими або помирили без правонаступників; у таких випадках це майно переходило магнатам.

П'ятий свідок. Свідчення поважного Michael Papp [Михайло Папп], жителя м. Ungvár, благородного дворянина, 48 років, приведеного до присяги вперше. Свідок переконаний, що місто Ungvár до того так процвітало, що місцеві суддя, присяжні нотаріуси були благородні особи, а також ті, хто були й окружними суддями благородного комітату Ung [Унг]; а це зі своїх давніх листів бачить і знає, що покійний пан N.V. Havassy Mihály [Мігаль Гаваши] був ординарним окружним суддею комітату N. [Ноград, комітат розташований на суміжній території в сучасній північній Угорщині та південній Словаччині], а потім до самої смерті – присяжним нотаріусом, у кого той свідок у часи його окружного суддівства проходив свідком.

По-друге, присяжні нотаріуси, фіскальні прокурори та члени ради були з благородних осіб, як і в інших вільних містах, був хороший порядок.

По-третє, також підтверджую, що і цей свідок має такі листи-документи, які автентично видані, з печаткою міста.

По-четверте, підтверджує. По-п'яте, також підтверджує.

Шостий свідок. Paulus Dobos [Павло Добош] у місті Ungvár живе 60 років. Під присягою надав покази. По-перше, той свідок знає, що у часи вимерлого роду Drugeth Нотопнау [Другет

де Гомонна] місто Ungvár так процвітало і свої свободи зберігало, що міські посади займали благородні люди, і був такий міський суддя, котрий до того був і окружним суддею благородного комітату Ung [Унг].

По-друге, знає той свідок і те, що у попередні часи місто завжди мало свого присяжного нотаріуса, фіскального прокурора і присяжних добропорядних членів ради, оскільки і в інших вільних містах були такі члени ради.

По-третє, підтверджує сказане 4 і 5 свідками.

Сьомий свідок. Franciscus Butkovics [Франциск Буткович] у місті Ungvár живе 66 років, приведений до присяги вперше. Чув від старих людей, що в часи вимерлого роду графів Drugeth Нотоппай [Другет де Гомонна] і після того у м. Ungvár були судді, благородний суддя-прокуратор та особи, які чесно жили. Той свідок точно цього не пам'ятає, але те знає і розуміє, що присяжні нотаріуси були з таких благородних осіб, як пан Havassy Mihály [Мігаль Гаваші], який до того був окружним суддею благородного м. Ungvár; зокрема, панове Vay [Ваї], Gyöngyössy [Дьєндьєші], Morday Dán István [Иштван Мордаї Дан].

По-друге, панове Gyöngyössy, Morday [Дьєндьєші, Мордаї], Bün István [Иштван Бюн], Bün György [Дьєрдь Бюн] працювали, за словами цього свідка, фіскальними прокурорами міста, хоча ці [особи] не були благородними людьми.

По-третє, по-четверте, по-п'яте, підтверджує [сказане попередніми свідками].

Восьмий свідок. Paulus Kozma [Павло Козма] в місті Ungvár живе 76 років, приведений до присяги вперше. Він свідчить, що уже ... був пан Tótfalusy [Тотфалуші] присяжним суддею цього міста, потім багато років працював ординарним окружним суддею благородного комітату, і тоді це місто процвітало з усіма своїми свободами, зберігались усі привілеї, як у часи роду благородних Drugeth-ів Нотоппай [Другетів де Гомонна], позаяк він це чув і від старих людей.

По-друге, підтверджує і заявляє, що покійний пан N. Havassy Mihály [Мігаль N. Гаваші] спершу був ординарним суддею комітату N., а потім до самої смерті – нотаріусом, панове Karornagy Mihály Deák [Мігаль Деак Капорнагі] разом із багатьма іншими – всі були благородними людьми, та ці ж

благородні люди були і дійсними фіскалами, зокрема, панове Gyöngyössy László [Ласло Дьендьєші], Morday [Мордаї], Bün István [Іштван Бюн] та Bün György [Дьєрдь Бюн], з числа яких Bün István [Іштван Бюн] був фіскалом благородного комітату.

По-третє, правда і те, що спадковими магнатами-землевласниками домінії Ungvár для міста Ungvár було передано протокольну книгу та печатку, таким чином підтвердивши, що довічні листи про протистояння [конфлікти], продаж та купівлю мешканців магнати також зберегли і не перешкождали їм, не зазіхали на власність, а кому належало правду присуджували²⁷.

— IV —

Походження єпископства і його історичний статус. Внутрішнє життя цього єпископства й релігійне становище. Історія церковного об'єднання у цій єпархії, передусім у м. Ungvár. Єпархіальні фонди

Одній із теперішніх своїх особливостей місто Ungvár може, безперечно, завдячувати тому, що сюди з м. Munkács [Мункач / Мукачево] було перенесено греко-католицьку єпископську резиденцію Угорщини. Походження цього єпископства губиться в п'їтьмі минулих століть, а нам здається, що воно існувало вже раніше, ніж вважає Bazilovics [Базіловіч / Базилович, греко-католицький монах-василіанин, історик, жив у 1742–1821 роках], який ряд єпископів

²⁷ Inquisitio Collateralis Fasciculus 136. Actorum nro. 357. 1737. J. 67. Instat. Nro. 176.